

The Museum of Innocence ความทรงจำที่ไม่เคยหล่นหาย *

สิรนนท์ ห่อหุ้ม

นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาภาษาไทย

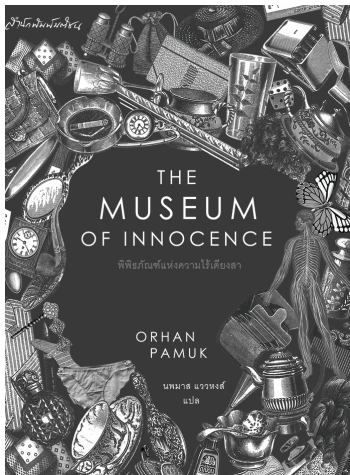
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: sirananh@gmail.com

201

Pamuk, Orhan. (2560). **พิพิธภัณฑ์แห่งความไร้เดียงสา**. แปลจาก The Museum of Innocence. แปลโดย นพมาศ แวหงส์. กรุงเทพฯ : มติชน. 624 หน้า.

ปีที่ 23
ฉบับที่ 2
พ.ศ.
-
ส.ศ.
2560

เมื่อเอ่ยชื่อของ ออร์ฮาน ปามุก (Orhan Pamuk) เชื่อว่าน่าจะมีนักอ่านชาวไทยจำนวนไม่น้อย ที่เป็นแฟนคลับของนักเขียนรางวัลโนเบลชาวตุรกีผู้นี้ ที่ผ่านมาในการรับรู้ทั่วไป ผลงานซึ่งเป็นเสมือนภาพจำของนักเขียนรางวัลโนเบลชาวตุรกีผู้นี้ มักจะเชื่อมโยงและวิพากษ์วิจารณ์ความคิด ความเชื่อ และวิถีทางสังคม การเมือง ศาสนา ความขัดแย้งในตุรกีอยู่เสมอ เพราะแม้ว่าโดยพื้นเพของปามุกจะเติบโตใน

*บทความนี้ปรับปรุงจากบทความที่ผู้เขียน เขียนในนามปากกา "ดอกฝน" จาก หนังสือพิมพ์ มติชนรายวันฉบับวันอาทิตย์ที่ 26 มีนาคม 2560

ครอบครัวชาวออตโตมันที่มั่งคั่ง เป็นชาวตุรกีชนชั้นกลางระดับสูงซึ่งมีโอกาสดังกล่าวมากกว่าชาวเคิร์ดหรือชาวอาร์เมเนียน แต่เขากลับเห็นถึงความทุกข์ยากของชาวเคิร์ดและชาวอาร์เมเนียนที่ถูกกดขี่ข่มเหงในสถานะของชนกลุ่มน้อยตลอดเวลา เขาถ่ายทอดมุมมองเหล่านั้นออกมาในงานเขียนหลายเรื่อง รวมถึงนวนิยายเล่มดังที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่าง *My Name is Red*, *The Other Colors* รวมถึง *Snow* (หิมะ) ซึ่งว่าด้วยการปะทะกันระหว่างความเชื่อของเป็นรัฐฆราวาสและการยึดถือกฎหมายอิสลามในแบบรัฐอิสลามซึ่งเป็นปัญหาทางการเมืองภายในของตุรกี ที่สำนักพิมพ์บทจรเพิ่งจะพิมพ์ออกมาหมาดๆ ด้วย

วิถีคิดและการทำงานแบบนี้ แม้ว่าจะทำให้ปามุกมีปัญหากับรัฐบาลตุรกีอย่างสม่ำเสมอ และถูกต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษนิยมในตุรกีที่มองว่าสิ่งที่ปามุกทำคือการทำลายวิถีชีวิตตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา และการขุดคุ้ยเรื่องราวในอดีตเกี่ยวกับฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวเคิร์ดและชาวอาร์เมเนียนของปามุกนั้น ก็เป็นรอยแผลที่หลายคนไม่อยากให้เปิดปากแผล อย่างไรก็ตาม ในปี 2006 ซึ่งปามุกได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมนั้น นิตยสารไทม์ก็ได้จัดให้เขาเป็นหนึ่งในร้อย “บุคคลผู้ขับเคลื่อนโลก”

สำหรับ *The Museum of Innocence* ซึ่งปามุกใช้เวลาเขียนถึง 4 ปี โดยตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาตุรกีเมื่อปี 2010 และ สำนักพิมพ์มติชนเพิ่งซื้อลิขสิทธิ์มาแปลโดย “นพมาศ แวหงส์” เมื่อต้นปีนั้นนั้น แม้ว่าจะถูกประกาศออกมาว่านี่คือ “นวนิยายรัก” แต่หากมองลึกเข้าไปในโครงสร้างต่างๆ ของเรื่องเล่าแล้ว ยังคงเห็นได้ถึง “ความเป็นการเมือง” ที่ซ่อนไว้ในร่องรอยของความทรงจำอันหวานหอมและขมปร่าแห่งความรัก ที่สามารถสร้างความสั่นไหวระดับเกิน 8 ริกเตอร์ให้เกิดขึ้นในหัวใจได้ เป็นความสั่นสะเทือนในระดับที่ทำให้เราสามารถอ่านนวนิยายหนา 618 หน้าจนจบได้ภายในคืนเดียว จากการผูกเรื่องของปามุกในระดับวางไม่ลง โดยไม่มีการข้ามแม้แต่คำหนึ่งคำใดไปเลย

The Museum of Innocence ว่าด้วยเรื่องราวความรักของ “เคมาลเบย์”

ชายหนุ่มผู้ร่ำรวยชาวตุรกี ที่ตกหลุมรักญาติห่างๆ ซึ่งมีอายุน้อยกว่าราว 12 ปี อย่าง “ฟูซุน” และนั่นไม่ใช่เป็นเพียงความลุ่มหลงในความงาม ความอ่อนเยาว์ ความสดใสที่เข้ามาจับหัวใจของเคมาลเบย์เท่านั้น แต่คือ “รักแท้” ความรักที่เขาเองก็ไม่เคยคาดคิดว่าจะเกิดขึ้นกับหญิงสาวผู้ยากจนคนนี้ ท่ามกลางความหวานหอมของหัวใจรัก ความขมปร่าได้เร้นอยู่ในความสัมพันธ์ และไม่ได้ทำร้ายเพียงแค่ว่ากับเคมาลเบย์และฟูซุนเท่านั้น แต่ยังรวมถึง “สิเบล” คู่หมั้นคู่หมายของเคมาลเบย์อีกด้วย

อ่านถึงบรรทัดนี้ อย่าเพิ่งคิดว่าเป็นแค่เรื่องเล่ารักสามเส้าทั่วไป เพราะระหว่างการจับมือหลวมๆ กับสิเบล มืออีกข้างของเคมาลเบย์หลังจากที่รู้ว่าฟูซุนได้ตัดสินใจจากไปอย่างเงียบๆ แล้วหลังการมาร่วมเป็นแขกในงานหมั้นของทั้งคู่ นั้น ก็ค่อยๆ เพาะเมล็ดพันธ์ของการสะสมข่าวของส่วนตัวของฟูซุนขึ้นในอุ้งมือ นั้น เป็นเมล็ดพันธ์ที่ปลูกขึ้นด้วยน้ำตาและแรงสะอื้นของความรวดเร็วและสับสนในหัวใจผู้ชายคนหนึ่ง

“...กลิ่นของฟูซุนในห้อง เงานี้ทอดตรงมุมห้อง ผังพื้นที่ในบ้านที่ฟูซุนเคยอยู่มาทั้งชีวิต ห้องเหล่านี้ซึ่งทำให้ห้องเป็นอย่างที่เป็นผนังและสีที่ลอกหลุด ผมจดจำรายละเอียดทุกอย่างเหล่านี้ไว้อย่างรักใคร่ในความทรงจำ ผมฉีกกระดาษปิดผนังนี้ส่วนหนึ่งเพื่อเอาติดตัวมา ผมงัดลูกบิดประตูห้องเล็กๆ ที่ผมคิดว่าเป็นห้องหล่อนมาใส่กระเป๋าไว้ ผมจินตนาการว่ามือหล่อนเคยจับลูกบิดนี้มาตลอดสิบแปดปี มือจับกระเบื้องของสายชักโครกในห้องนั้นหลุดออกมาง่ายยิ่งกว่า

ผมเก็บแขนตุ๊กตาเด็กที่เคยเป็นของฟูซุนจากกองกระดาษและขยะที่ทิ้งไว้ตรงมุมห้องแล้วใส่ในกระเป๋าทางเกง พร้อมทั้งลูกแก้วขนาดใหญ่และกับดัดผมสองสามอันที่ผมมั่นใจว่าเป็นของหล่อน เมื่อนึกว่าตัวเองจะสบายใจเวลาได้อยู่กับสิ่งของพวกนี้ตามลำพังผมก็สบายใจขึ้น...”

แม้ว่าวันหนึ่งความลับในความรักนั้นไม่ได้เป็นความลับอีกต่อไป แม้ว่าวันหนึ่งทั้งคู่จะได้กลับมาพบกันอีกครั้งด้วยความพยายามอย่างไม่ทอดทิ้งของเคมาลเบย์ แม้ว่าจะวันหนึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่เหมือนจะลงเอยด้วยดีจะพลิกผันอย่างกระชากใจคนอ่านให้ต้องน้ำตาริน แต่ทุกความรู้สึกของความรักต้องห้ามที่ทำลายทั้งชนบททางธรรมเนียนทางชนชั้นและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ยังคงปรากฏและส่งผ่านข้าวของส่วนตัวของฟูซุนที่เคมาลเบย์สะสมไว้ในอพาร์ทเมนต์เมอร์ฮาเม็ตซึ่งเป็นวังรักลับๆ ระหว่างทั้งคู่

ต่างหู กระเป๋าทิพย์ ที่เย็บบุหรี ซุดเตรสลายดอก ก้นบุหรีที่สับแล้ว 4,231 อัน ซุดว่ายน้ำ เข็มกลัด เมนูอาหาร รูปถ่าย เปลือกหอยทาก แผนที่ กลักไม้ขีด ถ้วยกาแฟ... แทบทุกสิ่งทุกอย่างที่ฟูซุนสัมผัส คือสิ่งที่อยู่ใน “พิพิธภัณฑ” ที่เคมาลเบย์สร้างขึ้น และข้าวของสามัญพวกนี้ก็ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าทุกความรู้สึกของทั้งคู่ ไม่ได้เป็นเพียงความลับของความรักที่ไร้เดียงสาและควร จะจบสิ้นความเพื่อฝันลง เมื่อต้องใช้ชีวิตอยู่ในโลกของความจริง

ทุกบรรทัดใน The Museum of Innocence จึงช่างละเอียดละไม เต็มไปด้วยความอ่อนหวาน อ่อนโยน ปวดร้าว และเศร้าสร้อย ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะของ “เรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า” ที่ผู้เล่าเอาตัวเองเข้าไปไว้ในเรื่องแห่งจินตนาการราวกับตั้งใจจะหยอกล้อถึงความจริงความลงในวรรณกรรม และชักชวนผู้อ่านให้เดินร่วมทางไปกับผู้เล่า พุดคุยพลางสำรวจทุกรอยจำในพิพิธภัณฑแห่งความไร้เดียงสาไปด้วยกัน พิพิธภัณฑที่เป็นเสมือนอนุสรณ์ที่เคมาลสร้างขึ้นมาเพื่อระลึกถึงความทรงจำต่อหญิงสาวที่เขารักสุดหัวใจอย่างฟูซุน ด้วยกลวิธีเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่าในลักษณะดังกล่าว The Museum of Innocence จึงไม่ใช่นิยายรักสามัญที่เล่าไปเรื่อย ๆ อย่างทั่วไป ทว่าคืองานแนวเมตาฟิక్షัน (Metafiction) ซึ่งเป็นกลวิธี “การแต่งเรื่องซ้อนเรื่อง” ที่นักเขียนชาวยุโรปช่วงปลาย ศตวรรษที่ 20 มักนำมาใช้ในผลงานตนเอง “นพพร ประชากุล” เคยอธิบายไว้ว่า เมตาฟิక్షัน (Metafiction) หรือการเล่าเรื่องซ้อนเรื่องเล่า นั้น เป็นการนำเอาขบวนการเขียนวรรณกรรมมาเป็นเนื้อหาของงานวรรณกรรม เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า

ตัวบทวรรณกรรมนั้นประกอบสร้างด้วยถ้อยคำและกลวิธี ซึ่งใน The Museum of Innocence นอกจากปามุกจะทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นนวนิยาย ด้วยกลวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้เล่าเองก็มีส่วนในการสื่อสารกับผู้อ่านโดยตรงอย่างมาก ด้วยการหันมาเล่าหรือตั้งคำถามกับผู้อ่านอย่างตรงไปตรงมาราวกับกำลังอยู่ในสถานการณ์นั้นด้วยกัน เพราะผู้เล่าเองก็วางตำแหน่งของตัวเองไว้ว่าเป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องเล่าที่กำลังถูกอ่านจากผู้อ่านอยู่ด้วยนั่นเอง ผู้เล่าและผู้อ่านจึงอยู่ในสถานะของการรับรู้ที่เท่าเทียมกัน และเป็นกลวิธีทางวรรณกรรมที่ทำให้นวนิยายเรื่องนี้น่าสนใจมากขึ้น

นอกจากเรื่องราวของความรักที่ครบทุกรสชาติ และกระทบใจได้อย่างรุนแรงจากกลวิธีการเล่าเรื่องของปามุกที่มีเสน่ห์มาก ๆ ยามหวานก็หวานจนอมยิ้มตาม ฉากรักก็แทบจะสัมผัสได้ถึงเหงื่อที่ขึ้นอยู่บนแผ่นหลัง ยามเศร้าก็ทำให้ปวดใจจนน้ำตาคลอ เป็นความมั่งคั่งของการพรรณนาที่แทบไม่เชื่อเลยว่าปามุกจะสามารถเขียนถึงทุกความรู้สึกในรักได้ราวกับกำลังเอามือมาเขย่าหัวใจขนาดนี้แล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่ปามุกไม่เคยทิ้ง แม้เรื่องนี้จะเป็นเรื่องรักก็ตามคือ “การวิพากษ์สังคมตุรกี” และการวิพากษ์ของปามุกในครั้งนี้นั้น แม้จะไม่ได้ปรากฏมากนักในเรื่องเล่าของนวนิยาย ที่มองเผิน ๆ จะเห็นเพียงฉากหลังของความขัดแย้ง แต่ปามุกได้นำความจริงของตุรกีช่วงในปี 1970 ไปสร้างชีวิตของตัวละครเอกขึ้นมา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โศกนาฏกรรมแห่งรักต้องเกิดขึ้น โดยเฉพาะตัวละครผู้หญิงที่อยู่ในชนชั้นล่างอย่าง “ฟูซุน”

ช่วงทศวรรษ 1970 สังคมตุรกีนอกจากจะมีการเมืองที่ไม่ค่อยมีเสถียรภาพ โดยมีการเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีถึง 11 ครั้งในช่วงทศวรรษนั้น เศรษฐกิจก็ย่ำแย่ มีการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายและขวาหลายครั้ง รวมถึงมีการลอบสังหารและมีการสูญเสียทางการเมืองอยู่เสมอ ก่อนที่จะมีการรัฐประหารโดยทหารเกิดขึ้นในปี 1980 แล้วนั้น อีกความขัดแย้งที่สำคัญก็คือการเลือกที่จะให้คุณค่าแบบตะวันออกหรือตะวันตก ซึ่งการให้คุณค่าดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นบนพื้นฐานของความขัดแย้งระหว่างความเป็นรัฐสมัยใหม่และรัฐจารีต

สถานะของเพศหญิงในสังคมที่มีค่านิยมแบบสับสนและอิหลักอิเลื่อ ไม่รู้ว่าจะรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมหรือปรับตัวให้เข้ากับความเป็นสมัยใหม่ อย่าวไรดีนั้น เป็นยิ่งกว่าความไร้เดียงสา ชะตาชีวิตของพวกเธอไม่ได้ถูก กำหนดด้วยตัวเอง แต่ถูกกำหนดด้วยค่านิยมที่สับสนของสังคมในขณะนั้น รวากับชีวิตที่เกิดและมีขึ้นมาไม่ได้เป็นของพวกเธออย่างแท้จริง ในยุคที่ พรหมจรรย์สำคัญกว่าหัวใจ ทำให้จุดโคลแมกซ์ของเรื่องไม่ได้เป็นเพียง ความรู้สึกที่สั่นสะเทือนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงเรื่องราวของผู้หญิงตูกี่ส่วนใหญ่ ในยุคนั้นที่ไร้ชีวิตของตนเองอย่างแท้จริงเหมือนกับเกิดขึ้นกับฟูซุน และจาก ร่วมรักก่อนการแต่งงานระหว่างเคมาลกับฟูซุน คือหนึ่งในนัยยะสำคัญ ที่แสดง ให้เห็นถึงความกล้าหาญทางการเมือง เพราะหากมองจากสายตปัจจุบัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจไม่ใช่เรื่องผิดแปลกมากมายนักหากใช้สายตา ของปัจจุบันมอง ทว่าถ้าพิจารณาวิเคราะห์ผ่านสายตาของโลกเก่า ที่คือ “ความ หมายกล้าของชนชั้นล่าง” ในสถานที่ ในเวลา ในสภาวะที่ไม่เป็นใจของโลก เก่าในตุรกี และเป็นความหมายกล้าที่จะ “ท้าทาย” ขนบระหว่างชนชั้นและ ธรรมเนียมที่สังคมยึดถือด้วย “เช็กส์” ที่มีความหมายมากกว่าความสัมพันธ์ ลึกซึ้งระหว่างกันแล้วสิ้นสุดไป เพราะเช็กส์เป็นเพียงไม่ก่สิ่งทีชนชั้นล่างอย่าง ฟูซุนสามารถเลือกให้ตัวเอง “ได้รับ” และเลือกที่จะ “ไม่รับ” อีกต่อไป เป็น การตัดสินใจด้วยความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่ต้องจำเป็นต้องยึดถือ ตามข้อกำหนดทางจารีตประเพณีจากชนชั้นนำของสังคมตุรกีในโลกเก่า เช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ ในชีวิตของเธอ

งานของออร์ฮาน ปามุก จึงมีความเป็นการเมืองแฝงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็น วางแนวคิดของผลงานที่นำเสนอต่อสาธารณชนไวในแง่ใดก็ตาม เขามีความ เป็นนักการเมืองพอๆ กับการเป็นนักเขียน ผลงานของปามุกคือเครื่องมือที่ นำเสนอความคิดทางการเมืองในเชิงวิพากษ์ได้อย่างแยบยล แม้จะยืนกราน อยู่เสมอทุกครั้งทีให้สัมภาษณ์ว่า “ไม่มีเสรีภาพในการแสดงออกที่ตุรกี” คนรอบข้างของปามุกมากมายทั้งนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ และสำนักพิมพ์ ถูกจับขังคุกด้วยข้อหา “หมิ่นประมาทประธานาธิบดี” อาทิ แอสลี อาร์โดอาน

นักเขียนและนักเคลื่อนไหวทางมนุษยชนคนสำคัญของตุรกี แม้ว่าปามุกเองจะยังใช้ชีวิตได้อย่างมีเสรีภาพนอกคุก แต่หลังจากที่ให้สัมภาษณ์แสดงความเห็นเรื่องการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวอาร์เมเนีย ปามุกก็ถูกกล่าวหาว่าเขาดูหมิ่นความเป็นตุรกี และชื่อของเขาอยู่ในลำดับต้นๆ ของบัญชีลอบสังหารโดยกลุ่ม “ชาตินิยมสุดโต่ง” ซึ่งเคยลอบฆารานต์ ดิงค์ เมื่อปี 2007 ในเมืองอิสตันบูล

นวนิยายของปามุกจึงสร้างพื้นที่ซ้อนทับระหว่างโลกจริงและโลกเสมือนจริงได้อย่างกลมกลืน ซึ่งในการทำงานของเขานั้นสิ่งที่ปามุกให้ความสำคัญอย่างมากคือการค้นคว้าข้อเท็จจริงของวัฒนธรรมตุรกีและวัฒนธรรมออตโตมาน เขาพูดถึงสงครามกับชาวเคิร์ด การคอร์รัปชัน การต่อสู้ทางการเมือง การเสื่อมสลายและการเกิดใหม่ทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองและชนบท ควบคู่ไปกับการพูดถึงความรัก การลาจาก ความเศร้า ความทรงจำ และความสูญเสีย

The Museum of Innocence จึงเป็นเรื่องราวของรอยทรงจำอันหวานหอมและขมปร่าที่สะท้อนหัวใจ มากกว่าเรื่องรักธรรมดา เพราะคือความท้าทายต่อสิ่งที่สังคมกำหนดอย่างอหังการ พิพิธภัณฑท์ที่เคมาลสร้างขึ้นจึงไม่ใช่สถานที่ที่ใช้เก็บวัตถุสิ่งของเท่านั้น แต่ยังยึดโยงกับความทรงจำ ที่เลือกแล้วว่าจำหรือจะลืมสิ่งใด ให้ระลึกถึงเรื่องราวที่ผ่านเลยไปในชีวิต นอกจากนี้ปามุกยังสร้างพิพิธภัณฑท์ในนิยายเรื่องนี้ขึ้นมาจริงๆ ในชื่อเดียวกับนิยายคือ The Museum of Innocence ที่เมืองอิสตันบูล ประเทศตุรกี ซึ่งได้รับรางวัล European Museum of the Year Award (EMYA) ในปี 2014 ทั้งกลวิธีการเล่าอย่างทีกล่าวไปข้างต้นและการสร้างพิพิธภัณฑท์ขึ้นมา จึงทำให้หลายคนเข้าใจผิดคิดว่าเรื่องราวที่ปามุกเขียนใน The Museum of Innocence คือเรื่องจริง ทั้งที่ความทรงจำและตัวละครเหล่านั้นคือเรื่องแต่งที่ถูกเล่าผ่านตัวอักษร

ตอกย้ำเรื่องเล่าที่ซ้อนเรื่องเล่าของเรื่องเล่าได้อย่างมีชั้นเชิง และกลายเป็นความทรงจำที่ไม่เคยหล่นหายไปไหนอีกเลย

